

Bioarcheologia i archeologia krajobrazów represji Narodowo-Socjalistycznych:

Perspektywa Europy Środkowo-Wschodniej

Paweł Konczewski, Pavel Vařeka

Mieszkańcy Europy Środkowo-Wschodniej żyją w *Skazonych Krajobrazach* – jak określił je austriacki dziennikarz Martin Pollack – naznaczonych traumą totalitaryzmów XX wieku. W ciągu zaledwie kilku lat niemieckie Niemcy i okupowana Europa przekształciły się w krajobraz zinstytucjonalizowanego terroru tworzącego przerażające „krajobrazy obozowe”. W ich poznawaniu zamiast tradycyjnego podejścia historycznego skupimy się na źródłach materialnych, które będą badane przede wszystkim metodami archeologicznymi i bioarcheologicznymi. Ważność materialności w zrozumieniu represyjnych strategii nazistowskiego totalitaryzmu ma kluczowe znaczenie dla tego projektu. Ponieważ, nazistowski „krajobraz obozowy” jest reprezentowany przez obszary, w których pamięć historyczna, narracje i biografie ofiar przenikają się z materialnymi pozostałościami ich tragedii.

Pierwszym celem projektu jest ocena materialnych dowodów dotyczących uwikłania nazistowskiego „kraju obozowego” w produkcję wojenną i logistykę wojskową. Setki obozów nazistowskich były ściśle powiązane z różnymi obiektami przemysłowymi i instalacjami wojskowymi. W celu zbadania tego represyjnego systemu, opartego na połączeniu kompleksów przemysłowych/wojskowych i obozów oraz ich funkcji przestrzennych, struktur, a także warunków życia i pracy więźniów i robotników przymusowych, wybrano dwa porównawcze „krajobrazy obozowe”: mikroregion miasta Holýšov w zachodnich Czechach z pozostałościami kilku obozów związanych z produkcją amunicji (m.in. podobóz KZ Flossenbürg) oraz obszar Borów Dolnośląskich w zachodniej Polsce, gdzie zachowały się materialne ślady podobozów KZ Gross-Rosen związanych z działaniem ulokowanych tam kompleksów wojskowych.

Drugi cel to odnalezienie grobów niezidentyfikowanych ofiar nazizmu. Badania ustalą, w jaki sposób i gdzie doszło do aktów represji. Dowody antropologiczne i archeologiczne mogą ujawnić przyczynę śmierci, technikę egzekucji, sposoby traktowania ofiar przed śmiercią oraz postępowania z ich ciałami po śmierci. W Borach Dolnośląskich zostaną podjęte poszukiwania grobów więźniów z obozów w Iłowej (pow. żagański) i Trzebieniu (pow. bolesławiecki). Ze względu na brak nienaruszonych grobów ofiar z obozów w Holýšovie, badania skoncentrują się na grobach więźniów, którzy zostali zabici lub zginęli podczas tzw. marszów śmierci w Czechach Zachodnich (powiat tachowski) na początku 1945 roku. Podobne miejsce będzie badane w zachodniej Polsce, w pobliżu wsi Lipna (powiat żarski).

Następnie przeprowadzona zostanie analiza porównawcza materiału dowodowego obejmującego artefakty archeologiczne i dane biologiczne, której wyniki zostaną zsyntetyzowane i zinterpretowane w porównaniu ze źródłami archiwalnymi i relacjami z Europy Środkowoschodniej. Badania będą prowadzone przez multidyscyplinarny zespół archeologów, antropologów biologicznych i historyków z Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu oraz Uniwersytetu Zachodnioczeskiego w Pilźnie, którzy współpracują ze sobą od kilku lat.

Społeczny wpływ naszej pracy uwidoczni się w odkrywaniu i prezentowaniu zaniedbanej materialności „ciemnego dziedzictwa” XX wieku. Wagę tego kierunku badań podkreśla fakt, że masowe represje są powszechną praktyką w wielu częściach współczesnego świata, gdzie nadal stosowana jest praca przymusowa i istnieją obozy pracy. Zapewne w przyszłości wielokrotnie zaistnieje potrzeba dochodzenia do wiedzy o nich poprzez badania archeologiczno-antropologiczne. Możemy się do tego przygotować doskonaląc warsztat badawczy i kształcąc kadry naukowe.